

Yoloğlu, G. (2022). Dobruca Tatarlarının "Bayböri Ulı Beyrek Batır" ve "Kitab-ı Dede Korkut" Destanlarının Aynı Kökten Kaynaklanması. *Balkanlarda Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları*, 4(2), 117-124. DOI: 10.47139/balted.1124312

**Dobruca Tatarlarının "Bayböri Ulı Beyrek Batır" ve
"Kitab-ı Dede Korkut" Destanlarının Aynı Kökten Kaynaklanması**
*Dobrudja Tatars Origin of "Bayböri Ulı Beyrek Batır" and
"Kitab-i Dede Korkut" Epics from the Same Source*

Güllü YOLOĞLU*

Öz

1950'lerde eski Sovyetler Birliği'nde yasaklanmış, ancak Türk dünyasının ortak bir anlatısı olan "Dede Korkut Kitabı" adlı topluda yer alan destanlar yaşadığı bölgelere bağlı olarak birçok Türk halkının sözlü edebiyatının en güzel örnekleri ile aynılık veya benzerlik teşkil etmektedir. Bunlardan biri de Dobruca Tatarlarının "Bayböri Ulı Beyrek Batır" destanıdır. Günümüzde Romanya ve Bulgaristan sınırları içerisinde kalan Dobruca bölgesi tarihte ve günümüzde Türk kültürünün yerleşme ve gelişme alanlarından biri olmuştur. Türk Dünyası Halk Edebiyatının en önemli eserlerinden biri olan Dede Korkut Destanının yayılma alanları arasında Anadolu, Azerbaycan ve Orta Asya ağırlık kazanmaktadır. Ancak söz konusu destanın yayılma alanları ve varyantlaştığı bölgeler arasında hakkında en az bilgiye sahip olunan coğrafya Balkanlardır. Dede Korkut Kitabı ile Dobruca Tatarlarının "Bayböri Ulı Beyrek Batır" destanı mukayeseli olarak ele alındığında her iki destandaki olaylar ve destan kahramanları onların bir destanın unsurları olduklarını söylemeye zemin hazırlar. Bu çalışmada söz konusu iki destan üzerindeki dikkat çekici benzerlikler çerçevesinde değerlendirmeler yapılmış ve destan hususiyetleri hakkında bazı tespitlere gidilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Romanya, Dede Korkut, Beyrek Batır, Dobruca Tatarları, destan.

Abstract

Prohibited in the former Soviet Union in the 1950s, the epic stories in a collection called "The Book of Dede Korkut", a common epos of the Turkic world, are identical or similar to the best examples of the oral literature of many Turkic peoples, regardless

* Prof. Dr., Azerbaycan Millî Bilimler Akademisi, Arkeoloji, Etnografi ve Antropoloji Enstitüsü, Türk Halklarının Etnografyası Bölümü, Bakü/AZERBAYCAN, yologlugullu@gmail.com, ORCID: 0000-0002-8312-6148

of the region in which they live. Dobruca region, which is within the borders of Romania and Bulgaria today, has been one of the settlement and development areas of Turkish culture in history and today. Anatolia, Azerbaijan and Central Asia gain weight among the spreading areas of Dede Korkut Epic, which is one of the most important works of Turkish World Folk Literature. However, the Balkans is the geography where the least information is known among the spreading areas of the epic in question and the regions where it became variants. One of them is the epic of the Dobrujan Tatars "Bayb6ri Uli Beyrek Batır". Comparing the stories in both epics and the heroes of the dastans, it can be concluded that they are the variations of the same epos. In this study, evaluations were made within the framework of the remarkable similarities on the two epics in question and some determinations were made about the epic features.

Keywords: Romania, Dede Korkut, Beyrek Batır, Dobruja Tatars, epic.

Giriş

"Dede Korkut Kitabı", din, dil ve etnik bakımdan farklı özelliklere sahip birçok dünya halkının sözlü edebiyatını etkilemiştir. Bu, at sırtında batıdan doğuya, doğudan batıya yürüyen Türklerin, zengin kültürlerini, yaşayış biçimlerini ve devlet geleneklerini yayan büyüklük ve gücünün bir sonucudur. Türklerin maddi ve manevi kültürü sadece Türk halkları tarafından değil, Büyük Bozkır'da yaşayan halklar tarafından da yaşanmaktadır. Bu nedenle Doğu'dan Batı'ya her yerde Türk kültürünün izlerini görmek mümkündür. Bu tarz sahalardan biri de tarihte önemli bir Türk yerleşkesi olmuş olan Dobruca'dır.

"Dobruca" denildiğinde günümüz Romanya ve Bulgaristan topraklarında yer alan Karadeniz kıyısındaki bölge kastedilmektedir. Osmanlı döneminde Anadolu'dan göçebeler Dobruca'ya nakledilmiştir. Aynı bölgeye Kırım'dan çok sayıda Tatar göçleri de yaşanmıştır. Tuna Nehri ve kıyıları bölge ülkeleri için büyük ticari ve stratejik öneme sahip olduğundan, Osmanlı İmparatorluğu da dahil olmak üzere bu işle ilgilenen devletler burada çeşitli politikalar izlemiştir. Bu politikanın yansımalarından biri, bölgeye sadık halkların yeniden yerleştirilmesi uygulamasıydı. Dobruca'daki yerleşimler Yavuz Sultan Selim (16. yüzyıl) döneminde de devam etmiştir. Küçük Kaynarca Antlaşması sonucunda 1774'te Rusya'nın Kırım'ı ele geçirmesinden sonra Kırım'dan gelen Tatarlar da Dobruca'ya yerleştirilmiştir. Kırım Savaşı'ndan sonra 1856-1866 yılları arasında yaklaşık 60.000 Kırım Tatarı Dobruca'ya gelmiş ve Sultan Abdülmecid bunların çoğunu Karasu'ya (Mecidiye) yerleştirmiştir. 2001 yılında Mecidiye'de bulunduğumuz dönemde oradaki Tatar aydınlarıyla yaptığımız görüşmelerde onların geçmişlerine, geleneklerine ve dillerine ne kadar sadık kaldıklarına şahit olunmuştur. 17. ve 19. yüzyıllarda Osmanlı-Rus savaşından en çok Dobruca'daki Türkler zarar görmüştür. 1878 Berlin Antlaşması ile Dobruca Romanya'ya katılır. İstatistiklere göre, Romanya'daki Dobruca'nın nüfusu bir milyon civarında değişmektedir. Bu bağlamda nüfusun %10'u Türk'tür. Romanya'da resmi kaynaklara göre 29.533 Oğuz ve 24.649 Tatar

Türkü olmak üzere toplam 54.173 Türk yaşamaktadır. Gayriresmi kaynaklarda ise Türklerin sayısı 70.000'e kadar çıkarılmaktadır. Ancak bu, Dobruca'nın Türklerle ilk tanışmasının Osmanlı Devleti dönemine denk geldiği anlamına gelmemektedir. Batının eski Türkleri, daha sonra Hunlar, Polovtsians, Peçenekler ve Tatarlar 5. yüzyıldan beri bu bölgelerde varlık göstermişlerdir. Asparuh Han da bu bölgede büyük rol oynamıştır. Bir başka büyük akın, 13. yüzyıl Tatar göçlerine kadar uzanmaktadır. (Türbedar, 2003, s. 153)

Günümüzde Dobruca Tatarlarının okuryazarlık seviyesi çok yüksektir. Dobruca'da yayınlanan Emel dergisi gibi çeşitli dergiler (Renkler) ve gazeteler (Karadeniz, Hakses) ile birlikte Dobruca Tatarlarının tarihi, folkloru ve etnografik materyalleri hakkında birçok kitap yayınlanmaktadır. Masalları, efsaneleri ve mitleri, türküleri, fıkraları ve bilmeceleri arasında destanın yaratılmasının özel bir yeri vardır.

1. Dobruca Tatarları ve Bayböri Ulı Beyrek Batır Destanı

"Aysel ulı Amet Batır", "Edige Batır", "Şora Batır", "Adel Sultan", "Kıyılup Batır" gibi destanlar birçok Türk boyunun sözlü geleneğine de yansımıştır. Aşk destanları arasında "Tayir man Zöre", "Arız man Kamber", "Yusuf man Zuleyha" da ilgiyle karşılanmaktadır. Ancak aralarında doğrudan "Dede Korkut Kitabı" ile ilişkilendirilebilecek bir destan vardır. Bu "Bayböri Ulı Beyrek Batır" destanıdır (Mahmut, 1992). Aynı zamanda bölgeden "Tepegöz" adlı iki metin derlenmiştir. Bölgede anlatılan destanlardan biri olan "Bozcigit", bir anlamda "Dede Korkut Kitabı"nı çağrıştırmaktadır.

Görüleceği üzere çoğu kahramanlık destanında olduğu gibi Beyrek'in adına "batır" kelimesi eklenmiştir. Bu kelime "baqatur" kelimesinden türemiştir ve VI.-VIII. yüzyıllara ait Orhun-Yenisey yazıtlarında yer almaktadır. Daha sonra Rusça "bogatır" şeklinde, Macarca "bator" vb. şeklinde Türk dillerine geçmiştir. Dobruca Türkçesinde "batır" koca, yiğit, güreşçi, deli, kuba demektir. Diğer Türk halklarının destanlarında kelime "alp" veya "alıp" ile eş anlamlıdır. Özellikle Hakas "alıptığ nimakhtar" kahramanlık hikayelerinde, yani destanlarda bunlara sıklıkla rastlanmaktadır (Yoloğlu, 1999a).

Romanya'nın Türk-Tatar toplumu denildiğinde yukarıda da bahsettiğimiz gibi Anadolu ve Kırım'dan eski Türk sahiplerinin yerleştiği yerlere daha sonra göç edenler kastedilmektedir. Ancak batır denilen destanların bir ucunun Altay'a kadar uzandığını bildiğimizden bunların daha çok Kıpçak Tatarları ile ilişkilendirildiğini görüyoruz. Aşk hikayelerinin kökleri ise daha çok Anadolu'dan tehcir edilen Müslüman Türklerle ilgilidir.

2. "Bayböri Ulı Beyrek Batır" ve "Kitab-ı Dede Korkut" Destanlarının Olay Örgüsü Bakımından Karşılaştırılması

Dobruca Tatarlarının "Bayböri Ulı Beyrek Batır" destanında masal türüne ait bazı unsurlar oldukça hakimdir. Ulu ozan Dede Korkut'tan destanda bahsedilmez. Onun yerine birdenbire ortaya çıkıp kaybolan beyaz sakallı bir derviş gelir. Bir oğlu olmadığından yakınan Bayböri ve kız çocuğu isteyen Pişen Bey'in evlat hayalini bir derviş elma ile gerçekleştirir. Adeta, adamlar elbiselerinin eteklerini yırtarlar ve çocuklarını evlendireceklerine söz verirler. Şunu da belirtmek gerekir ki, o dönemde pek çok ata-baba henüz doğmamış erkek ve kız çocuklarını büyüdükten sonra evlendireceklerine söz vermektedirler. Buna halk arasında "göbek kesti", "beşikkertti" de denilmektedir. Birçok Kıpçak boyunda baba elbisesinin eteğinde bir yırtık açıp ellerini bu yırtığın içinden bir-birine uzatarak el tutuşurlar (Yoloğlu, 1999b). "Dede Korkut Kitabı"nda adlar Dede Korkut, Korkut Ata tarafından verilmiş iken Bayböri ulı Beyrek Batır destanında bu görevi derviş yerine getirir: "Oğlunuzun adı Beyrek olsun, atının adı Bengiboz" olsun... (Kitabi-Dədə Qorqud, 2000, s. 89).

Destanda bundan sonraki olaylar bize "Güzel Fatma" masalını hatırlatsa da daha eski zamanları, Mete Han'ın çocukluğunu da hatırlatmaktadır. Beyrek'in annesi ölür. Babası başka bir kadınla evlenir. Bir sabah üvey anne babasını kandırır ve şöyle der: "Hastalanmışım, öleceğim! Rüyamda Bengiboz'u kesip kalbinin kaniyla bana bir dua yazılırsa şifa bulacağımı gördüm." Beyrek atının kesileceğini duyunca evden çıkar. Karısının kötü niyetini öğrenen Bayböri, onu kovar ve oğlunu aramak için kırk atlı gönderir. Atlılar Beyrek'i bulur. Bu arada bir adam, Bayındır Han'ın oğlu için Arabistan'dan getirilen hediyelerin Urum askerleri tarafından çalındığını bildirir. Beyrek gelir ve hediyeleri geri alır. (Kitabi-Dədə Qorqud, 2000, s. 90)

Beyrek'in Banı Çiçek ile görüşmesi, yarışı, güreşi, nişanı, Bayburt kalesine gitmesi, Yalıncık değil, Kör Vezir'in kanlı gömleği getirmesi vb. "Dede Korkut Kitabı"nda olduğu gibidir. Destanın sonunda Beyrek arkadaşlarını kurtarır ve kralın kızını Bayburt kalesinden getirir, ama onunla evlenmez, onu Bayındır hanın oğluna, kaleden getirdiği diğer kızları ise dostları ile evlendirir.

"Dede Korkut Kitabı"nın "Bamsı Beyrek" boyunda Beyrek kafirin kızına yemin eder: "Kılıcıma toğranayın! Okuma sancılayın! Yer gibi kertleyin, almaz toprak gibi savrılayın! Sağlıkla varacak olursam, Oğuz'a gelip seni helallığa isem!" Böyle bir yeminin ardından kız Beyrek'i kurtarır. Ancak boyun sonunda Kalın Oğuz beyleri Beyrek ile kaleyi alsalar da kâfirin kızı hakkında tek kelime söylenmez. Değerlendirmemize göre bu kısım destanları kaleme alan kişi tarafından bilinçli olarak kaldırılmıştır. Çünkü Beyrek gibi yiğit bir adamın yemininden veya verdiği sözden cayması ve verdiği sözü tutmaması mümkün değildir. Mirze'nin bu "İslam sevgisi" Beyrek'i gözden düşürür. Görünüşe göre, yazılı olmayan kısım Müslüman Dobruca

Tatarlarında korunmuştur. Ancak burada da Beyrek'in sevgilisi Banı Çiçek'e olan bağlılığını göstermek için kral kızı ile kendisi evlenmez ve Bayındır Han'ın oğluna verir. Ancak böyle bir son, tamamen unutmaktan daha iyidir. Anlatıcı, Beyrek'i kaleden kurtaran kral kızına karşı olumlu bir tavır içindedir. Aksi takdirde onu Bayındır Han'ın oğluna vermezlerdi. İfade ettiğimiz gibi, kafir kızını destanda unutmak maksatlardır. "Dede Korkut Kitabı"nı kaleme alan kişi, İslam'ın geniş yayıldığı ve tebliğ olduğu bir dönemde Beyrek gibi popüler bir kahramanın kafir kızı ile ilişkisine pek de sıcak bakmamış olabilir (evet, Beyrek'in çeşitli Türk halkları arasında destan kahramanı olarak tanınması onu millî bir kahraman yapmıştır). Bayındır Han'ın oğluna vermek fikrine de bir türlü razı olamamıştır. Onun muhafazakarlığı diğer boylarda da kendini göstermektedir.

Bu hususta araştırmacı K. Abdulla'nın "Gizli Dede Korkut" kitabında Beyrek'in trajik kaderine ilişkin görüşleri dikkat çekmektedir. Beyrek'in kafir kızına geri döneceğine ve onu kendi yurduna, yani Oğuz Eli'ne götürüleceğine ve onunla evleneceğine söz verdiğini hatırlatmakta fayda vardır. K. Abdulla, Beyrek'in ölüm sebebini kızı verdiği sözü tutmaması, ağılatmasında görür ve çok ciddi suçlamalarda bulunur, Beyrek'i unutkanlık ve kurnazlıkla suçlar: "Acaba Beyrek'in unutkanlığı veya sadece kurduğu uzun planın sonucu olan hilesi göz yaşları ve istirapları üzerinde kurulacak mutluluk için mi yol açmıştır?!... Zaman gelecek ve söz bu kısası Beyrek'te bırakmayacaktı. Söz kendi intikamını Beyrek'ten alacaktı..." (Yoloğlu, 1999a, s. 6).

Ancak destanları Dobruca Tatarlarının "Bayböri Ulu Beyrek Batır" destanlarıyla karşılaştığımızda Beyrek'in unutkan olmadığı görülmektedir. Kralın kızı unutulmadı. En değerli hediye olarak hanlar hanı Bayındır Han'ın gelini yapıldı. Her kız böyle bir onuru hak etmiyordu.

Burada bir konuya özellikle odaklanmakta fayda görmekteyiz. "Kahramanlık destanlarının kahramanları asla ölmez" düsturundan hareketle Beyrek'in neden öldüğü sorusuna K. Abdulla şu yanıtı verir: "Çünkü hiçbir kahraman Söz'e ve Söz'ün bu şekilde oluşturduğu etik norm ve kodlara karşı çıkmamıştır. Sadece Beyrek Söz'e karşı çıkmıştır" (Abdulla, 1991, s. 7). İddiaların asılsız olduğunu söyle-yerek destanın kahramanlarının ölümsüz olmadığını da vurgulamalıyız.

3. "Bayböri Ulu Beyrek Batır" ve "Kitab-ı Dede Korkut" Destanları'nın Zaman ve Mekân Unsurları Bakımından Karşılaştırılması

"Dede Korkut Kitabı"nda Bayböre Han oğluna armağanlar getirmesi için tüccarları Yunan topraklarına gönderir. Tüccarlar gece gündüz seyahat ederek İstanbul'a ulaşırlar. Bir deniz kulunu boz aygır, bir de altı perli gürz alırlar. Döndüklerinde kara Derbent'in ağzına inmişlerdir. Evnik kalesinin kafirleri onları gözetlemektedir. Beyrek yolda onlara yardım eder, savaşır ve tüccarların getirdiği hediyeleri geri alır.

Şimdi destanın Dobruca versiyonuna bakalım. Burada tüccarlar, Bayındır Han'ın oğlu için Arabistan'dan hediyeler getirirken, Urum askerleri onları yolda çalar. Beyrek saldırır, hediyeleri ve insanları döndürür.

Görünüşe göre Bayındır Han'ın oğluna Arabistan'dan bir at ve bir silah getirilmiştir. Yani hanlar hanı Bayındır Han'a her şeyin en iyisi verilir ve özellikle onun oğlu için Arabistan'a gidilir. Bu durumda Beyrek'in güzel kraliyet kızını kendisine değil, Bayındır Han'ın oğluna vermesi doğaldır. Ne de olsa Beyrek kaleye tek başına saldırmamıştır. Bayındır Han liderliğindeki Oğuz Eli'nin cesur erlerinin yardımıyla arkadaşlarını hapishaneden kurtarır. Nişanlısı Banı Çiçek ile yeniden bir araya gelmek üzere olan Beyrek, kraliyet kızını da ahlaka aykırı olarak alamaz. Bu nedenle o, minnetinden dolayı kral kızını Bayındır Han'ın oğluya evlendirmiştir. Aynı zamanda bu, kral kızına verilen değeri göstermektedir.

Kanaatimize göre, "Dede Korkut Kitabı"ndaki din katibi, yani destanları yazıya alan veya başka bir nüshadan kendi yüzünü kopyalayan kişi, kâfirin kızına şiddetli bir ilgisizlik göstermiş, Beyrek'in onunla yeniden görüşmesini, arkadaşlarını kurtarmasındaki rolünü kasten inkar etmiştir. Ancak Beyrek'in kişiliğine farkında olmadan ağır bir darbe vurmuştur. Bugün yiğit Beyrek'in kurnazlık ve unutkanlıkla itham edilmesi bu darbenin sonucudur. Unutulmamalıdır ki Beyrek kurnaz olsaydı, yaranmış durumdan kolayca çıkabilir ve ölmezdi.

4. "Bayböri Ulu Beyrek Batır" ve "Kitab-ı Dede Korkut" Destanları'nın Şahıs Kadrosu Bakımından Kaşılıştırılması

Dobruca Tatarlarının destanında "Bamsı Beyrek" boyundan farklı olarak "kâfir" kelimesine rastlanmamaktadır. Bunun nedeni, Dobruca Türklerinin Hristiyanlar arasında yaşamalarıdır. Ancak destanda, Hristiyanlardan bahsedildiği açıktır: "Satuvancılar keçe-kündiz kete, kete, bir gün ola, Bayburt kalesine yetişeler. Şo küni de paskaliya küni ola..." (Nedret ve Mahmut, 1988, s. 45).

Bayböri'nin oğlu on beş yaşına geldiğinde, ihtiyar dervişin sadece ona değil, atına da isim verdiğini yukarıda belirtmiştik: "Oğlunuzun adı Beyrek, atının adı Bengiboz olsun." Beyrek'in atının adının Bengiboz olması, Ortodoks Hristiyan Gagauz Türklerinin "Dengiboz" destanına dikkatleri yöneltmektedir. Gagauz Destanları araştırmacısı L. Chimpoyeş tarafından 1988 yılında Kabarday-Balkar'ın Gagauz köylerinden toplanan materyaller arasında, "Dengiboz" destanı Kisacık Alexandra'dan yazıya alınmıştır (Çimpoyeş, 1998, s. 60). Aslen Besarabya'nın (şimdi Vulkanеşt bölgesi) Bulkanеşt köyünden olan Kisacık da destanı ailesinden duyduğunu söylemiştir. Burada anne-babasından, sevgilisinden ve köyünden yedi yıldır mahkûm olan genç, bezirganlardan, tüccarlardan kendisine yurdunu anlatmalarını ister:

Bir vatan oldu bize,
Zıندانın taşı,
Nerden geler-geçersin,
Bezirganbaşı...

Bezirganbaşı kahramanı tanımakta, ona annesinin gözlerinin kör olmasından, sevgilisini kaybetmesinden vb. bahsetmektedir. Yedi yıldır kimseyle yakın olmayan cesur adam bunu duyunca Dengibozu çağırarak hapisten kaçır ve vatanına koşar.

"Dengiboz" destanının "Dede Korkut Kitabı"nda geçen "Bayböre oğlu Bamsı Beyrek boyunu beyan eder, hanım, hey..." boyunun Gagavuz versiyonu olduğunu kanıtlamaya kanaatimizce gerek yoktur (Kitabi-Dədə Qorqud, 2000, s. 167). "Dengiboz" destanı, Dobruca Tatarlarının "Bayböri Uı Beyrek Batır" destanına da yakındır. Kahramanın atının adının Dengiboz değil, Bengiboz olduğunu da hatırlatalım. Bu tür değişiklikler sözlü kültürde doğal karşılanmaktadır.

"Dede Korkut Kitabı"nda olduğu gibi, Bayböri Ulı Beyrek Batır" destanında da çocuksuzluk güdüsü öne çıkmaktadır. "Bayböri Ulı Beyrek Batır" destanında çocuksuz beylerin sorunu dervişin verdiği elma ile çözülür, "Dirse Han oğlu Bugaç"ta hatununun akıllıca nasihatı ile Dirse Han'ın isteği gerçekleşir.

"Dede Korkut Kitabı"nda "Bayböre'nin oğlu Bamsı Beyrek boyunu beyan eder hanım, hey.... boyu eski Türklerin örf-adetlerini, inançlarını, yaşam tarzını, kadının ailede ve toplumdaki yerini gösteren adeta bir ansiklopedi niteliğindedir. Aynı şey tüm "Dede Korkut Kitabı" için de söylenebilir. Bu da, söz konusu yazılı anıtın değerini arttırmaktadır.

Sonuç

Günümüzde Romanya sınırları dahilinde kalan Dobruca bölgesi Balkanlara Karadeniz'in kuzeyinden gelen ilk Türk yerleşmelerinden itibaren önemli bir Türk yurdu olmuş ve bu hususiyetini günümüze kadar bütün savaflara ve göçlere rağmen koruyabilmiştir. Dobruca'nın Türk kültürü bakımından sergilemekte olduğu zenginliğin en önemli yansıma alanlarından biri de sözlü gelenek ve bu doğrultuda bölgede tespit edilen sözlü türk edebiyatı ürünleridir.

Türk Dünyası Halk Edebiyatının zirve eserlerinden biri olan Dede Korkut Destanı kuşkusuz kadim bir Türk yurdu olan Balkanlarda da yayılma alanı bulmuştur. Dobruca Tatarlarının "Baybori ulu Beyrek Batır" destanı, Gagavuz Türklerinin "Dengiboz" veya "Bengiboz" destanı "Dede Korkut Kitabı"nın "Bayböre'nin oğlu Bamsı Beyrek" boyunun, yani aynı destanın ayrı varyantları olduğunu göstermektedir. Azerbaycan'da bu yıl Dede Korkut Kitabı'nın 1300. yıldönümü kutlanmıştır. Ancak çalışmamız genelinde yer alan tespitlerimizde de ifade edildiği üzere destanın tarihinin esasen daha eski tarihlere dayandığı görüşündeyiz. Bu çalışmamızda ele aldığımız varyantlar üzerindeki bulgular söz konusu tarihsel

derinliği ortaya koymaktadır. Söz konusu geleneğin daha eski tarihlere dayandığına yönelik yeni çalışmalar ve muhtemel tespitlerin de gelecek süreçte gerçekleştirileceği kanaatindeyiz.

Kaynakça

Abdulla, K. (1991). *Gizli Dədə Qorqud*. Bakı.

Kitabi-Dədə Qorqud Ensiklopediyası (Cilt II). (2000). Bakü: Yeni neřler evi.

Mahmut, N. (1992). *Halk Edebiyatı*, Renkler 3. Bükreř: Kriterion.

Mahmut, N., Nedret, E. (1988). *Bozcigit. Dobruca Tatar Masalları*. Birinci Kitap. Bükreř: Kriterion.

Türbedar, E. (2003). *Balkan Türkleri: Balkanlarda Türk Varlığı*. Ankara: ASAM.

Yoloğlu, G. (1999a). *Dədə Qorqud Yaşı*. Bakü: Yeni Neřler.

Yoloğlu, G. (1999b). *Türklerin Aile Merasimleri*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi.